

OLIY TA'LIM MUASSASALARI PEDAGOGLARI KASBIY RIVOJLANISHIDA QADRIYATLARINING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Nigina Rahmonova Aminjonovna

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti

Umumiy psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Ochilova Charos Tolibjon qizi

Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim fakulteti

Surdopedagogika yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya:

Hozirgi vaqtda o'qituvchining pedagogik malakasini oshirish zarurati O'zbekiston ta'lim siyosatining asosiy vazifasidan kelib chiqadi. Ta'limning fundamentalligini saqlab qolish, shaxs, jamiyat va davlatning hozirgi va istiqboldagi ehtiyojlariga mos kelishi asosida zamonaviy sifatga erishish zamonaviy pedagogik hamjamiyatning ustuvor vazifasiga aylanib bormoqda. Ko'rinib turibdiki, ta'lim sifatining natijasi o'qituvchi shaxsi, uni doimiy ravishda takomillashtirib borish, kasbiy mahorat darajasini oshirish zarurati bilan bog'liq.

Kalit so'zlar: Pedagogik ta'lim, pedagog, kasbiy mahorat, mustaqil faoliyat, shaxsiy rivojlanish, qadriyatlar, kasbiy faoliyat.

O'qituvchining kasbiy o'zi o'zini rivojlantirishi - bu o'qituvchining uzluksiz o'zini o'zi o'zgartirish, uning kasbiy rivojlanishini ongli ravishda boshqarish, kasbiy o'zini o'zi takomillashtirish maqsadlari, usullari va o'qituvchining kasbiy faoliyatining individual uslubini shakllantirishga hissa qo'shadigan vositalarini tanlash bo'yicha maqsadli faoliyatining yaxlit, ko'p komponentli shaxsiy va kasbiy ahamiyatga ega jarayonidir. O'z-o'zini rivojlantirish ilg'or tajribalarni, o'z mustaqil faoliyatini tushunishga yordam beradi va o'zini o'zi bilish va o'zini o'zi takomillashtirish vositasidir. O'qituvchilarni kasbiy o'z-o'zini rivojlantirishga tayyorlash muayyan tashqi va ichki sharoitlar yaratilganda amalga oshiriladi. Asosiy tashqi omillardan biri - aniq ishlab chiqilgan dastur asosida kasbiy o'z-o'zini rivojlantirishga tayyorgarlik jarayonini amalga oshirish bo'lib, ushbu dastur quyidagi komponentlarni o'z ichiga oladi:

- maqsad (kasbiy faoliyatning individual uslubini yaratishga hissa qo'shadigan va o'z-o'zini bilish va kasbiy o'zini-o'zi takomillashtirish vositasi bo'lgan kasbiy o'zini o'zi rivojlantirish);
- mazmun (kasbiy o'zini o'zi tashkil etuvchi kasbiy bilimlar tizimini shakllantirishni, o'qituvchilarning rivojlanishi va uni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan amaliy ko'nikmalar);
- tashkiliy va faollik (kasbiy o'zini o'zi rivojlantirishga tayyorgarlik darajasini oshirishga qaratilgan kasbiy tayyorgarlik shakllari, usullari va vositalari);

- diagnostika (diagnostika majmuasi o'qituvchilarning kasbiy o'zini o'zi rivojlantirishga tayyorlik darajasi va mualliflik dasturi).

Ichki omil esa kelajakdagi o'qituvchining kasbiy o'zini o'zi rivojlantirishga tayyorligini shakllantirishdir. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy o'zini o'zi rivojlantirishga tayyorligi mezonlari quyidagilardir: shaxsning kasbiy yo'nalishi, kasbiy o'zini o'zi rivojlantirish qobiliyati, refleksli ko'nikmalarni rivojlantirish. V.G. Maralov o'z-o'zini rivojlantirish xususiyatlarini o'z ichiga oladi: hayotiy faoliyat maqsadlarni belgilash, faoliyat va inson xatti-harakatlarining doimiy jarayoni sifatida; shaxs faoliyati; o'z-o'zini anglashning rivojlanish darajasi, o'zini o'zi bilish qobiliyati.

K.Y. Vazina o'z-o'zini rivojlantirishda aks ettirishni ustuvor deb biladi va o'z-o'zini rivojlantirishning aks ettiruvchi texnologiyasini taklif qiladi.

E.F. Zeer shaxsni rivojlantiruvchi kasbiy ta'limning kontseptual qoidalarini shakllantirdi. Ular orasida biz o'z-o'zini rivojlantirish jihatidan eng muhimlarini ajratib ko'rsatdik:

- 1) talabaning shaxsiy va kasbiy rivojlanishi asosiy maqsad sifatida qaraladi;
- 2) talabaning o'zi ham ta'limotni o'zi yaratadi
- 3) ta'lim standartining mazmuni maqsadni emas, balki ta'lim vositasini tavsiflaydi;
- 4) o'qituvchilar va talabalarning hamkorligi kasbiy o'quv jarayonini to'liq tashkil etishning kalitidir.

Qadriyatlar tizimi madaniyatning asosini tashkil etib, jamiyat a'zolarining ma'naviy va ijtimoiy ehtiyojlari, qiziqishlari, ularning ijtimoiy harakatlari va xulq-atvorini boshqarishni o'zida aks ettiradi. Qadriyatlarning uchta asosiy tizimini ajratib ko'rsatish mumkin: transsendental (diniy mohiyat nuqtayi nazaridan qandaydir mutlaqlikka ega), ijtimoiy yo'naltirilgan - sotsiosentrik va antropotsentrik. Hayot mazmunini belgilab beruvchi, universal, demokratik, ijtimoiy obro'-e'tibor, shaxsiy rivojlanish, shaxslararo munosabat), norasmiy va jamoaviy. Hayotiy qadriyatlar deganda, inson hayotini muhofaza qilish va uzaytirishga yo'naltirilgan birlamchi va oddiy ehtiyojlar tushuniladi. Hayot mazmunini belgilab beruvchi qadriyatlar esa murakkab tuzilishga ega bo'lib, butun inson hayotini murakkabliklari va g'aroyibotlarga boyligini ifoda etadi

Pedagog - bu moxir tashkilotchi, mehnatni ilmiy asosda tashkil qilish masalasini amalga oshira oladigan xodim hisoblanadi. U odamlar bilan ishlaydi, jamiyatni boshqaradi, jamoa tajribasiga tayanib ish ko'radi, o'z o'rtoqlarining maslahatiga quloq soladi, qo'lga kiritilgan yutuqlarga tanqidiy yondoshadi. Bunday kishi yuqori madaniyatli, keng mulohazali, tadbirkor, o'z ishining ustasi, jamiyatning hakikiy ziyolisidir.

Ta'im berish mahorati pedagogga qo'yiladigan talablar va o'quv-tarbiya jarayonini amalga oshirish sharoitlar bilan bog'liq bo'lgan: quyidagi bosh (dominant) omillar bilan aniqlanadi:

- qo'llab-quvvatlash va o'quv jarayoni muhiti;
- pedagogning psixologik-pedagogik tayyorgarligi;

- fanni chuqur bilishi, kasbiy omilkorlik va eruditsiya;
- yangi pedagogik va kompyuter texnologiyalarni bilish;
- kasbiy axborot manbaalari sifatida chet tillarini bilish;
- yangi uslubiy va bilim manbasi sifatida ilmiy-uslubiy va ilmiy-tadqiqot ishlari olib borish;
- uzluksiz ta'lim tizimining m e'yoriy hujjatlarini bilish;
- o'quv-tarbiya jarayonini amalga oshirishning moddiy texnika bazasibilan bog'liq bo'lgan axborot bazasi va resurslari.

Tarbiyalay olish mahorati pedagogning yuksak madaniyat va ma'naviyat saviyasiga, shaxsiy axloqiy, vatanparvarlik va burch (hislar)iga asoslanadi. Ta'lim oluvchilarda dunyo yaxlitligi yuksak madaniyat, ma'naviy tafakkumi shakllantirish uchun pedagogning o'zi gumanitar va gumanistik ruhda tarbiyalangan hamda o'quv-tarbiya ishini tashkil etish mahoratiga ega bo'lishi shart. Pedagogik ta'lim tizimida hozirgi holatida yuqoridagi qoidalar to'g'ri aks etmaydi. Hali ham bilimga, ta'lim mazmunining nazariy tarkibiy qismiga ustuvorlik beriladi, bitiruvchilar pedagogik kasbga intilmaydilar, amaliy ishlarda yetarli ko'nikmalarga ega emaslar, talabalarni rivojlantirish va o'z-o'zini rivojlantirish muammolarini hal qilishga tayyor emaslar. Ko'pgina tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, o'rganishga an'anaviy yondashuv o'z pozitsiyalarining mustahkamligini saqlab qolishda davom etmoqda. Ta'lim jarayonini isloh qilish ko'pincha o'qituvchilarning inertsiasini bilan cheklanadi, chunki yangi yondashuvlardan foydalanish, talabalarning kasbiy o'zini o'zi rivojlantirish uchun sharoit yaratish o'qituvchilardan faoliyat strategiyasini qayta ko'rib chiqishni, kasbiy xulq-atvorning mavjud stereotiplaridan voz kechishni talab qiladi. Ammo an'anaviy yondashuvni to'liq rad etish, bizning fikrimizcha, mantiqsiz bo'ladi. Uning elementlari ta'limning ma'lum bosqichlarida, xususan, talabalarning dastlabki g'oyalari, asosiy tushunchalari va ko'nikmalarini shakllantirish jarayonida zarur funktsiyalarni bajaradi. Shuning uchun talabalarning kasbiy o'zini o'zi rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni ta'minlash nuqtai nazaridan an'anaviy va kompetentsiya-faoliyat yondashuvlarining imkoniyatlarini tahlil qilish va taqqoslash zarur. O'qituvchining har bir yondashuvni amalga oshirishdagi afzalliklari, kamchiliklari va muammolaridan xabardorligi unga o'z-o'zini rivojlantirishga yo'naltirilgan o'quv jarayonini qurishda ko'proq ongli tanlov qilishga imkon beradi. An'anaviy yondashuvning imkoniyatlari asosan shaxsning bilim sohasi, kasbiy bilim, ko'nikma va malakalar bilan bog'liq. Kompetentsiya-faoliyat yondashuvining potentsiali talabalarning o'qitish va kompetentsiyani o'zlashtirishdagi subyektiv pozitsiyasi bilan bog'liq bo'lib, bu mutaxassisning tizimli xarakteristikasi hisoblanadi. Shuning uchun, ta'lim muhitini loyihalashda har bir yondashuvning xususiyatlarini hisobga olish kerak. Yondashuvni tanlash nafaqat "an'analar" va "innovatsiyalar" jihatlariga, balki zamonaviy pedagogik ta'limning ustuvor maqsadlaridan biri bo'lgan talabalarning kasbiy shakllanishi va kasbiy o'zini o'zi rivojlantirishdagi rolga ham bog'liq bo'lishi kerak.

Xulosa:

Binobarin, universitetda o'quv jarayonini qurishda an'anaviy va kompetentsiya-faoliyat yondashuvlarining kombinatsiyasini ta'minlash kerak, chunki ularning har biri uning roli talabalarning shaxsiyatini kasbiy tayyorlash va o'z-o'zini rivojlantirish jarayonida eng samarali bo'lgan hollarda qo'llanilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Davidov V.V. Teoriya razvivayushego obucheniya. — M.; MITOR, 1996 [1]
2. Doklad mejdunarodnoy komissii po obrazovaniyu dlya XXI veka «Obrazovanie sokritoe sokrovishe». — M.: Izd-vo YUNESKO, 1997[2]
3. Podlasiy I. P. Pedagogika. Noviy kurs. — Toshkent 1,2 — M.: VLADOS, 1999.[3]
4. Mardonov SH. Yangi ta'limiy qadriyatlar asosida pedagog kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish. — Toshkent Fan, 2006[4]
5. Ochilova M. Ochilova N. «O'qituvchi odobi». - Toshkent: O'qituvchi, 1993\7. - 136 [5]
6. Jo'raev A.J. Tarbiyaviy darslarni o'tish. Toshkent "O'qituvchi", 1994.[6]